

Ύστερη Βυζαντινή Περίοδος (1081-1453)

Μέρος Α΄: Το Βυζάντιο στα χρόνια των Κομνηνών και των Αγγέλων (1081-1204)

Ενότητα 3: Οι εξωτερικοί εχθροί του Βυζαντίου:
Το Βυζάντιο και οι Δυτικοί

Ελισάβετ Χατζηαντωνίου
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Περιεχόμενα ενότητας

- I. ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΝΟΡΜΑΝΔΟΙ
- II. ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ
- III. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΝΟΡΜΑΝΔΟΙ

- A. Η εμφάνιση του νορμανδικού παράγοντα και η κατάκτηση της Κάτω Ιταλίας
- B. Βυζάντιο και Νορμανδοί επί Κομνηνών και Αγγέλων

A. Η εμφάνιση του νορμανδικού παράγοντα και η κατάκτηση της Κάτω Ιταλίας (1/4)

- **β' μισό 8^{ου} αι.:** σύμπτυξη των Βυζαντινών στα *θέματα* της Κάτω Ιταλίας (θ. Λογγοβαρδίας, θ. Καλαβρίας) και της Σικελίας
- **αρχές 9^{ου} - αρχές 10^{ου} αι.:** απώλεια της Σικελίας από τους Άραβες
- **τέλη 10^{ου} αι.:** εμφάνιση των Νορμανδών ως μισθοφόρων στα βυζαντινά θέματα και τα γειτονικά λομβαδικά δουκάτα (Καπύης, Σαλέρνου, Βενεβέντου, Αβέρσας, Ν(ε)άπολης, Αμάλφης)

A. Η εμφάνιση του νορμανδικού παράγοντα και η κατάκτηση της Κάτω Ιταλίας (2/4)

- **1040:** αρχίζει η κατάκτηση της Απουλίας (θέμα Λογγοβαρδίας)
- **ως 1042:** κατάληψη του μεγαλύτερου μέρους της (εκτός από: Βρινδήσιο/Brindisi, Υδρούντα/Otranto, Τάραντα/Taranto, Βάρη/Bari)
- **ίδρυση της κομητείας Απουλίας και Καλαβρίας** και συνεργασία με τον Βυζαντινό επαναστάτη Αργυρό στο Μπάρι (*princeps et dux Italiae*)
- **1042-1043:** αποστολή του ικανού στρατηγού Γεώργιου Μανιάκη – ανάκληση → επανάσταση
- **ρευστή η κατάσταση στην Απουλία**

A. Η εμφάνιση του νορμανδικού παράγοντα και η κατάκτηση της Κάτω Ιταλίας (3/4)

- **1051-1053:** προσπάθεια συσπείρωσης των Βυζαντινών και συνεργασίας με τα λομβαρδικά δουκάτα και τον πάπα* → αποτυχημένη εκστρατεία εναντίον των Νορμανδών
 - * Λέων Θ' – πριν από το σχίσμα των εκκλησιών
- **1059:** ο πάπας* αναγνώρισε την εξουσία του αρχηγού τους Ροβέρτου Γυισκάρδου ως **δούκα της Απουλίας, Καλαβρίας και Σικελίας**
 - * Νικόλαος Β' – μετά το σχίσμα του 1054 / αποστασιοποίηση των παπών από το Βυζάντιο
- **δεκαετία 1060:** οι βυζαντινές πόλεις της Απουλίας και της Καλαβρίας στα χέρια των Νορμανδών

A. Η εμφάνιση του νορμανδικού παράγοντα και η κατάκτηση της Κάτω Ιταλίας (4/4)

- **1071: κατάληψη του Μπάρι**, πρωτεύουσας θ. Λογγοβαρδίας και τελευταίας βυζαντινής πόλης
- **1072: κατάληψη της Σικελίας** από τους Νορμανδούς (υπό τον αδελφό του Γυισκάρδου Ρογήρο, που δρα στην περιοχή από το 1061)
- **προσπάθεια προσέγγισης του Γυισκάρδου**: αναγνώριση του τίτλου του (ένταξη σε βυζαντινή ιεραρχία) – σχέδιο κηδευσίας (αρραβώνας κόρης Γυισκάρδου με τον διάδοχο του βυζ. θρόνου) – ελπίδα για αποστολή νορμανδικών δυνάμεων στη Μ. Ασία κατά των Τούρκων
- **1078: ανατροπή του Μιχαήλ Ζ΄** από τον Νικηφόρο Βοτανειάτη – **αφορμή για νορμανδική εκστρατεία** κατά των ελλαδικών κτήσεων (απώτατος σκοπός η κατάλυση της βυζαντινής αυτοκρατορίας)

B. Βυζάντιο και Νορμανδοί επί Κομνηνών και Αγγέλων

- α. Οι βυζαντινο-νορμανδικές σχέσεις επί Αλεξίου Α΄ Κομνηνού
- β. Οι σχέσεις Βυζαντίου και Νορμανδών επί Ιωάννη Β΄ Κομνηνού
- γ. Βυζάντιο και Νορμανδοί επί Μανουήλ Α΄ Κομνηνού
- δ. Οι βυζαντινο-νορμανδικές σχέσεις επί Ανδρονίκου Α΄ Κομνηνού
- ε. Οι σχέσεις Βυζαντίου και Νορμανδών επί Αγγέλων

α. Οι βυζαντινο-νορμανδικές σχέσεις επί Αλεξίου Α΄ Κομνηνού (1/2)

Ο βυζαντινο-νορμανδικός πόλεμος του 1081-1085

- κατάληψη και πολιορκία βυζαντινών φρουρίων και πόλεων στην Αδριατική, το Ιόνιο, τη ΒΔ Μακεδονία και τη Θεσσαλία (Ροβέρτος Γυισκάρδος, Βοημούνδος)
- προσωρινές οι νορμανδικές επιτυχίες
- στην ξηρά: οι Βυζαντινοί ετοιμοπόλεμοι
- στη θάλασσα: ικανοί οι Βενετοί σύμμαχοι των Βυζαντινών
- αποτελεσματική διπλωματική δραστηριοποίηση Βυζαντινών: πρόκληση αντιπερισπασμού σε διάφορα μέτωπα (Γερμανός αυτοκράτορας Ερρίκος Δ΄: επίθεση στην Απουλία, επανάσταση Νορμανδών ιπποτών στην Απουλία, διχασμός στο νορμανδικό στρατόπεδο)
- εσωτερικά προβλήματα στο νορμανδικό κράτος (Ρογήρος) → απαλλαγή του Βυζαντίου από τον εχθρό για αρκετά χρόνια

α. Οι βυζαντινο-νορμανδικές σχέσεις επί Αλεξίου Α΄ Κομνηνού (2/2)

Ο βυζαντινο-νορμανδικός πόλεμος του 1107-1108

- **α΄ σταυροφορία (1096-1099)** → συμμετοχή του δούκα του Τάραντα Βοημούνδου ως επικεφαλής Νορμανδών σταυροφόρων – συμβολή στην αλλοίωση των στόχων της σταυροφορίας
- **1098:** ίδρυση της ηγεμονίας της Αντιοχείας υπό τον Βοημόνδο → κίνδυνος συνασπισμού με τους Νορμανδούς της Ιταλίας
- **1104:** επιστροφή Βοημούνδου στην Ιταλία – αντιβυζαντινή προπαγάνδα (*perfidia Graecorum*· βλ. κατωτέρω)
- **1107-1108:** εκστρατεία εναντίον των «σχισματικών Ελλήνων», επίθεση στη Βαλκανική (Δυρράχιο)
 - **συνθήκη Δεάβολης (1108):** αναγνώριση της βυζαντινής επικυριαρχίας από την ηγεμονία της Αντιοχείας
 - έμεινε νεκρό γράμμα, **καθόρισε όμως την πολιτική των διαδόχων** Ιωάννη Β΄ και Μανουήλ Α΄

β. Οι σχέσεις Βυζαντίου και Νορμανδών επί Ιωάννη Β' Κομνηνού

- **1130:** ένωση Κάτω Ιταλίας και Σικελίας, ενίσχυση της δύναμης των Νορμανδών (Ρογήρος Β') – μετατροπή του κράτους σε βασίλειο – φόβοι για ενδεχόμενη επίθεση στις ελληνικές επαρχίες και για συνασπισμό τους με την ηγεμονία της Αντιοχείας
- **1133:** διπλωματικές επαφές του Ιωάννη με τον Γερμανό αυτοκράτορα Λοθάριο, που διεκδικούσε την επικυριαρχία στην Κάτω Ιταλία
- **1140:** αντινορμανδική συμμαχία Ιωάννη Β' και Κορράδου Γ' Stauffer (Hohenstaufen) – επιδίωξη: η οργάνωση κοινής εκστρατείας για την εκδίωξη των Νορμανδών από την Ιταλία και επικύρωση της συμφωνίας με κηδεστία (Μανουήλ Κομνηνού με Βέρθα von Sulzbach – προίκα η Σικελία)
- **αποσιώπηση των ιδεολογικών τριβών για οικουμενική διάσταση της εξουσίας τους και των αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων στην Ιταλία**

γ. Βυζάντιο και Νορμανδοί επί Μανουήλ Α΄ Κομνηνού (1/2)

- **1147:** κατάληψη της Κέρκυρας από τους Νορμανδούς (Ρογήρος Β΄) και επίθεση στις ακτές της δυτικής Ελλάδας, σε Θήβα και Κόρινθο (ενώ το Βυζάντιο είναι απασχολημένο με τη β΄ σταυροφορία)
 - **1147-1148:** ανανέωση της συμμαχίας του Βυζαντίου με τους Βενετούς και τον Γερμανό αυτοκράτορα Κορράδο για οργάνωση αντινορμανδικής εκστρατείας: δεν ολοκληρώθηκε → μόνο όφελος η ανάκτηση Κέρκυρας (1149)
 - **1155-1156:** βυζαντινή εκστρατεία κατά των Νορμανδών (Γουλιέλμος Α΄) για την ανάκτηση της Κάτω Ιταλίας*: μικρό εκστρατευτικό σώμα, αλλά συνεργασία με Νορμανδούς βαρώνους
- * κατά μια άποψη: στόχος του Μανουήλ ήταν απλώς να ελέγχει ορισμένα λιμάνια στην Απουλία, για να αποτραπεί νέα νορμανδική απόβαση σε ελληνικές ακτές

γ. Βυζάντιο και Νορμανδοί επί Μανουήλ Α΄ Κομνηνού (2/2)

- γρήγορη, εντυπωσιακή επιτυχία (κατάληψη Απουλίας), όχι μόνιμα αποτελέσματα (1156: ήττα Βυζαντινών – ανακατάληψη Βρινδήσιου/Brindisi από τους Νορμανδούς και αιχμαλωσία του Βυζαντινού στρατηγού – απόσυρση Βυζαντινών στην Αγκώνα ως βάση για μελλοντική εξόρμηση)
- **1157:** αντίποινα Γουλιέλμου Α΄ στην Εύβοια (καταστροφή Χαλκίδας, πλήθος αιχμαλώτων)
 - **1158:** 30ετής ειρήνη και συμμαχία – αναγνώριση του βασιλικού τίτλου στον Νορμανδό ηγεμόνα → **εγκατάλειψη των βυζαντινών αξιώσεων στην Κάτω Ιταλία**

δ. Οι βυζαντινο-νορμανδικές σχέσεις επί Ανδρονίκου Α΄ Κομνηνού

- **1185: εκστρατεία των Νορμανδών** (Γουλιέλμος Β΄) στις ελληνικές επαρχίες → απώτερος στόχος η Κωνσταντινούπολη
- **κατάληψη** νησιών Ιονίου, Δυρραχίου, Θεσσαλονίκης, Σερρών, Μοσυνόπολης (Θράκη)
- **αδράνεια των Βυζαντινών** → ανατροπή του Ανδρονίκου Α΄ από τον Ισαάκιο Β΄ Άγγελο (δισέγγονο Αλεξίου Α΄ Κομνηνού)
- **βυζαντινή αντίδραση:** ανακατάληψη της Μοσυνόπολης, νίκη στον Στρυμόνα, αποχώρηση των Νορμανδών
- **1186:** ανακατάληψη Δυρραχίου και Κέρκυρας – Ζάκυνθος και Κεφαλληνία χάθηκαν οριστικά

Βυζάντιο και Νορμανδοί επί Κομνηνών και Αγγέλων

Εικόνα 1. Ο χάρτης μας ενδιαφέρει για την απεικόνιση του νορμανδικού βασιλείου της Σικελίας, τον εντοπισμό των ελλαδικών περιοχών που επλήγησαν κατά τους βυζαντινο-νορμανδικούς πολέμους, των πολιτικών δυνάμεων (παπικού κράτους, Βενετίας κ.ά.) που διαδραματίζουν ρόλο στις βυζαντινο-νορμανδικές σχέσεις

Αικ. Χριστοφιλοπούλου, Βυζαντινή Ιστορία, τ. Γ' 1 1081-1204, Αθήνα 2001 (χάρτης στο τέλος του βιβλίου).

ε. Οι βυζαντινο-νορμανδικές σχέσεις επί Αγγέλων

- **ύφεση της αντιπαλότητας** λόγω ενδοδυναστικών ερίδων στο νορμανδικό βασίλειο
- **προσέγγιση** των δύο πλευρών μέσω κηδεστίας βασιλοπαίδων
- η καθυπόταξη του νορμανδικού βασιλείου από τη Αγία Ρωμαϊκή (Γερμανική) αυτοκρατορία (1194) προκαλεί νέα προβλήματα στο Βυζάντιο – ο Ερρίκος Στ' υιοθετεί τις «παραδοσιακές» βλέψεις των Νορμανδών σε βάρος του Βυζαντίου – συμφωνία να καταβάλλεται από το Βυζάντιο υπέρογκο ετήσιο ποσό για αποφυγή πολέμου (επιβολή του *αλαμανικού*, επαχθούς έκτακτου φόρου, για τον σκοπό αυτό)

II. ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ (11^{ος}-12^{ος} αι.)

- A. Η πρώτη σταυροφορία (1096-1099) και η σημασία της για το Βυζάντιο
- B. Οι σχέσεις του Βυζαντίου με την ηγεμονία της Αντιοχείας
- Γ. Το Βυζάντιο και η δεύτερη σταυροφορία (1146-1149)
- Δ. Η τρίτη σταυροφορία (1189-1192) και η σημασία της για το Βυζάντιο

A. Η πρώτη σταυροφορία (1096-1099) και η σημασία της για το Βυζάντιο

- α. Η αφορμή και οι αιτίες για την εκδήλωση του σταυροφορικού κινήματος
- β. Η προσπάθεια αποσόβησης του σταυροφορικού κινδύνου και η συμφωνία του Αλεξίου με τους σταυροφόρους
- γ. Οι πολεμικές επιχειρήσεις και η ίδρυση των σταυροφορικών κρατών
- δ. Οι συνέπειες της σταυροφορίας για το Βυζάντιο

α. Η αφορμή και οι αιτίες για την εκδήλωση του σταυροφορικού κινήματος (1/2)

Η αφορμή για την έναρξη του σταυροφορικού κινήματος:

- η κατάληψη των Ιεροσολύμων από τους Σελτζούκους (1077) – κήρυξη σταυροφορίας από τον πάπα Ουρβανό Β΄ το 1095 (σύνοδος του Κλερμόν)

[κατά μια άποψη, τη σταυροφορία προκάλεσε ο Αλέξιος Α΄ με διπλωματικές ενέργειες προς τους δυτικούς πρίγκιπες και προς τον πάπα· η Άννα Κομνηνή το αποσιωπά για να προστατεύσει τη μνήμη του πατέρα της – οι απόψεις των μελετητών δίστανται]

α. Η αφορμή και οι αιτίες για την εκδήλωση του σταυροφορικού κινήματος (2/2)

Οι αιτίες του σταυροφορικού κινήματος:

- η αντιπαλότητα των δύο θρησκειών → η ιδέα του ένοπλου αγώνα κατά των απίστων αναπτύχθηκε ήδη από τον 9^ο αι. (ή και νωρίτερα)
- ο θρησκευτικός ζήλος (και η θρησκοληψία) – το προσκύνημα των Αγίων Τόπων (κάθαρση ψυχής) → ενέπνευσαν τη «λαϊκή σταυροφορία» (συγκροτήθηκε από ένα ετερόκλητο πλήθος με πολλούς αμάχους)
- η τυχοδιωκτική διάθεση (οικονομικά οφέλη, πολιτική-κοινωνική αναγνώριση) → ενέπνευσε τη «σταυροφορία των βαρώνων» (μεταξύ αυτών και ο δούκας του Τάραντα Βοημούνδος, γιος του Ροβέρτου Γυισκάρδου και επικεφαλής των νορμανδικών δυνάμεων κατά τον βυζαντινο-νορμανδικό πόλεμο 1081-1085)

β. Η προσπάθεια αποσόβησης του σταυροφορικού κινδύνου και η συμφωνία του Αλεξίου με τους σταυροφόρους (1/2)

Η προσπάθεια αποσόβησης του σταυροφορικού κινδύνου:

- συνοδεία των σταυροφόρων από τις βυζαντινές αρχές κατά τη διέλευσή τους μέσα από τα βυζαντινά εδάφη της Βαλκανικής → για να μην εκτραπούν από την πορεία και τους στόχους τους
- οργάνωση αγορών → προς αποφυγή συγκρούσεων με ντόπιους.
- τέλη 1096 - άνοιξη 1097: άφιξη των σταυροφόρων στην Κωνσταντινούπολη → ατμόσφαιρα δυσπιστίας
- σύναψη συμφωνίας Αλεξίου - σταυροφόρων για να διευκρινιστεί η νομική τους θέση έναντι του Βυζαντινού αυτοκράτορα και το καθεστώς των εδαφών που θα ανακτούσαν

β. Η προσπάθεια αποσόβησης του σταυροφορικού κινδύνου και η συμφωνία του Αλεξίου με τους σταυροφόρους (2/2)

Οι όροι της συμφωνίας

σταυροφόροι:

- όρκος πίστεως στον Βυζαντινό αυτοκράτορα
- δέσμευση για παράδοση των ανακτημένων βυζαντινών πόλεων

Βυζαντινός αυτοκράτορας:

- παροχή καταλυμάτων – επισιτισμός – τήρηση τάξης
- ενίσχυση των σταυροφόρων με βυζαντινό επικουρικό στράτευμα
- διαπεραίωση στη Μ. Ασία με βυζαντινά πλοία
- εφοδιασμός των σταυροφόρων με τρόφιμα και πολεμικό υλικό

Οι πρώτες σταυροφορίες και η πορεία τους στον βυζαντινό χώρο

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Θ', επιμ. έκδ. Δ. Ζακυνθινός, Αθήνα 1972, σ. 29.

Εικόνα 2. Απεικονίζονται οι διαδρομές που ακολούθησαν τα σταυροφορικά στρατεύματα μέσα από τα εδάφη της αυτοκρατορίας. Χάρη στην επιτήρησή τους από βυζαντινές συνοδείες απεφεύχθη η σύγκρουση με ντόπιους και ο κίνδυνος εκτροπής του στόχου. Κατά την α΄ σταυροφορία ιδίως η προέλασή τους στη Μ. Ασία προκάλεσε τη συνεχή υποχώρηση των Σελτζούκων, διευκολύνοντας την ανάκτηση εδαφών από τον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό.

Ύστερη Βυζαντινή Περίοδος (1081-1453)

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

γ. Οι πολεμικές επιχειρήσεις και η ίδρυση των σταυροφορικών κρατών

- **1097:** παράδοση της Νίκαιας (πρωτεύουσας σουλτανάτου) στους Βυζαντινούς [χάθηκε η ευκαιρία λαφυραγώγησης: α' σοβαρή ρήξη Βυζαντινών - σταυροφόρων] και σημαντική ήττα των Σελτζούκων στο Δορύλαιο
- **1098:** κατάληψη Αντιόχειας [οι Βυζαντινοί δεν έσπευσαν να τους βοηθήσουν κατά την αντεπίθεση των Σελτζούκων: β' σοβαρή ρήξη Βυζαντινών - σταυροφόρων] → ίδρυση ηγεμονίας (δουκάτου/πριγκιπάτου) από τον Βοημόνδο (1098-1268)
- **1099:** κατάληψη Ιερουσαλήμ → ίδρυση βασιλείου από τον Γοδεφρείδο ντε Μπουγιόν (Βουλώνης) (1099-1187)
- άλλα σταυροφορικά κρατίδια:
 - κομητεία Εδέσσης από τον Βαλδουΐνο της Φλάνδρας (1099-1144/46)
 - κομητεία Τριπόλεως από τον Ραϋμόνδο της Τολούζης (1102/9-1187, ένωση με την ηγεμονία της Αντιοχείας)

δ. Οι συνέπειες της σταυροφορίας για το Βυζάντιο (1/2)

Τα οφέλη της σταυροφορίας για το Βυζάντιο:

- αποχώρηση των Σελτζούκων από τη ΒΔ Μικρά Ασία (μεταφορά έδρας στο Ικόνιο)
- ευκαιρία για τον Αλέξιο να ανακαταλάβει μέρος της Δ. Μικράς Ασίας και (προσωρινά) τμήμα νότιας Μ. Ασίας έως την Κιλικία

δ. Οι συνέπειες της σταυροφορίας για το Βυζάντιο (2/2)

Οι αρνητικές συνέπειες της σταυροφορίας:

- σύγκρουση με την ηγεμονία της Αντιοχείας για τις πόλεις της Κιλικίας – ανάλωση των βυζαντινών δυνάμεων σε αυτό το μέτωπο
- κίνδυνος συνεργασίας των Νορμανδών της Αντιοχείας με τους Νορμανδούς της Ιταλίας
- κλονίστηκαν οι σχέσεις Βυζαντινών - Λατίνων
 - καλλιεργήθηκε ο μύθος περί ελληνικής δολιότητας (*perfidia Graecorum*)
 - θεώρηση της Δύσης (από τους Βυζαντινούς) ως μιας εχθρικής πολιτικής ενότητας

Το Βυζάντιο και τα σταυροφορικά κρατίδια

Εικόνα 3. Απεικονίζονται (μεταξύ άλλων) τα λατινικά κράτη που ιδρύθηκαν κατά την α΄ σταυροφορία και οι προσπάθειες των Κομνηνών να θέσουν την ηγεμονία της Αντιοχείας υπό βυζαντινή επικυριαρχία.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Θ΄, επιμ. έκδ. Δ. Ζακυθινός, Αθήνα 1972, σ. 68-69.

B. Οι σχέσεις του Βυζαντίου με την ηγεμονία της Αντιοχείας

- α. Η απειλή του κράτους της Αντιοχείας επί Αλεξίου Α' Κομνηνού
- β. Οι σχέσεις του Βυζαντίου με την ηγεμονία της Αντιοχείας επί Ιωάννη Β' Κομνηνού
- γ. Το κύρος του Βυζαντίου στα σταυροφορικά κράτη επί Μανουήλ Α' Κομνηνού

α. Η απειλή του κράτους της Αντιοχείας επί Αλεξίου Α΄ Κομνηνού

- η ηγεμονία της Αντιοχείας αποτελεί συνεχή απειλή για τις βυζαντινές πόλεις της Κιλικίας (Ταρσός, Άδανα, Μοψουεστία κ.ά.), που αλλάζουν συχνά κυριάρχους
- πολυμέτωπος αγώνας του Βοημούνδου (κατά Βυζαντινών, Τούρκων Β. Συρίας και Ντανισμεντιδών): απόφασή του να επικεντρωθεί στον πόλεμο κατά του Βυζαντίου
- **οργάνωση εκστρατείας κατά των σχισματικών Ελλήνων (1107-1108)**: επιστροφή του Βοημούνδου στην Ιταλία – συμβολή στην εξάπλωση του μύθου της *perfidia Graecorum* – αποτυχημένη εκστρατεία στη Βαλκανική: συνθήκη Δεάβολης → **αναγνώριση βυζαντινής επικυριαρχίας** – αύξηση βυζαντινού κύρους
- ο Αλέξιος αδυνατεί να επιβάλει τους όρους (ο διάδοχος του Βοημούνδου, Ταγκρέδος, δεν αναγνωρίζει τη συνθήκη) – η σημασία της συνθήκης έγκειται κυρίως στο ότι καθόρισε την πολιτική των διαδόχων του Αλεξίου

β. Οι σχέσεις του Βυζαντίου με την ηγεμονία της Αντιοχείας επί Ιωάννη Β΄ Κομνηνού

- **1137: αναγνώριση της βυζαντινής επικυριαρχίας και υπόσχεση παράδοσης υπό όρους**
 - ο Ιωάννης θα εκχωρούσε στον δούκα Αντιοχείας Ραϋμόνδο άλλο φέουδο από σελτζουκικά εδάφη που θα προέκυπταν από κοινές τους επιχειρήσεις – αυτές όμως δεν είχαν θετικά αποτελέσματα, 1138-1139
- **1142: βυζαντινή εκστρατεία στην Κιλικία – στροφή προς την Αντιόχεια με στόχο την επιβολή της βυζαντινής επικυριαρχίας**
 - χωρίς αποτελέσματα: άρνηση του δούκα Αντιοχείας Ραϋμόνδου να παραδώσει την Αντιόχεια – ανολοκλήρωτο το εγχείρημα λόγω του αιφνίδιου θανάτου του Ιωάννη Β΄

γ. Το κύρος του Βυζαντίου στα σταυροφορικά κράτη επί Μανουήλ Α΄ Κομνηνού (1/2)

- **1143:** επιτυχής εκστρατεία στην Κιλικία → ανακατάληψη των βυζαντινών κτήσεων
- **1146:** η ηγεμονία της Αντιοχείας υπό την απειλή των Τούρκων της Β. Συρίας (ήδη είχε καταλυθεί η κομητεία Εδέσσης, 1144) → αναγνώριση της βυζαντινής επικυριαρχίας από τον Ραϋμόνδο
- **1155-1158:** αποστασία του επόμενου δούκα, Ρενάλδου, και συνεργασία με τον Θεόδωρο-Τόρο Β΄ (Τερόζη), που είχε ανασυστήσει το κράτος της Μικράς Αρμενίας, 1144/5
- **1158:** επιτυχής εκστρατεία του Μανουήλ Α΄ → αναγνώριση της βυζαντινής επικυριαρχίας από την ηγεμονία της Αντιοχείας (και από το κράτος της Μικράς Αρμενίας)

γ. Το κύρος του Βυζαντίου στα σταυροφορικά κράτη επί Μανουήλ Α΄ Κομνηνού (2/2)

- **1160/1: επικύρωση ομαλών σχέσεων με κηδεστία**
 - γάμος Μανουήλ Α΄ και Μαρίας της Αντιοχείας, αδελφής του ανήλικου πρίγκιπα Βαλδουίνου Γ΄
- **αυξημένο το κύρος του Βυζαντίου στα λατινικά κρατίδια**
 - προβάλλεται ως η μόνη δύναμη που μπορεί να τους ενισχύσει έναντι της επιθετικότητας των μουσουλμάνων της Συρίας, Παλαιστίνης και Αιγύπτου

Γ. Το Βυζάντιο και η δεύτερη σταυροφορία (1146-1149) (1/3)

- **αφορμή οργάνωσης:** η κατάλυση της κομητείας Εδέσσης (1144)
- **συμμετοχή:**
 - Λουδοβίκος Ζ' (Γάλλος βασιλιάς)
 - Κορράδος Γ' Stauffer (Hohenstaufen, Γερμανός αυτοκράτορας)
- **βασικό μέλημα των Βυζαντινών:**
 - ο ανεφοδιασμός των στρατευμάτων → για την αποφυγή των συγκρούσεων με ντόπιους κατά τη διέλευση των στρατευμάτων
 - η γρήγορη διαπεραίωσή τους στη Μ. Ασία → για να αποσοβηθεί ο κίνδυνος να απειληθεί η Κωνσταντινούπολη

Γ. Το Βυζάντιο και η δεύτερη σταυροφορία (1146-1149)(2/3)

- **αμοιβαία δυσπιστία στις σχέσεις Βυζαντινού αυτοκράτορα και δυτικών βασιλέων:**
 - **Βυζαντινοί:** καχυποψία για τον πραγματικό στόχο της σταυροφορίας ή φόβος για παρεκτροπή του στόχου → προσωρινή ρήξη στις σχέσεις με τον Κορράδο
 - **Γερμανοί:** καχύποπτοι ως προς τις συμβουλές των Βυζαντινών για πορεία μέσα από τα βυζαντινά εδάφη → εισήλθαν σε δύσβατα και άγονα τουρκικά εδάφη → διάλυση μεγάλου μέρους του εκστρατευτικού σώματος των Γερμανών
 - **Γάλλοι:** δυσαρέσκεια για τη σύναψη 12ετούς συμμαχίας Βυζαντινών - Σελτζούκων (1147-1159) → καχυποψία για τη στάση των Βυζαντινών απέναντι στο εγχείρημά τους
- **αποτυχημένη έκβαση της σταυροφορίας:**
 - κακή οργάνωση, κακός συντονισμός
 - εσφαλμένες στρατηγικές επιλογές

Γ. Το Βυζάντιο και η δεύτερη σταυροφορία (1146-1149)(3/3)

- **οι συνέπειες της σταυροφορίας για το Βυζάντιο:**
 - **Νορμανδοί (βασίλειο Σικελίας):** δεν πιέζονταν πια από τους Γερμανούς – άδραξαν την ευκαιρία της καθήλωσης των βυζαντινών δυνάμεων για την επιτήρηση των σταυροφόρων – επιτέθηκαν βυζαντινές επαρχίες (Κέρκυρα, ακτές Ιονίου, Θήβα, Κόρινθος)
 - **Γερμανοί:** θετική εξέλιξη η αποκατάσταση των σχέσεων με τον Κορράδο → ανανέωση της αντι-νορμανδικής συμμαχίας (1147, 1148)
 - **Γάλλοι:** απόδοση της αποτυχίας τους στη διπροσωπία των Βυζαντινών → ο Λουδοβίκος της Γαλλίας προσέγγισε τους Νορμανδούς (σύναψη συμμαχίας)

Δ. Η τρίτη σταυροφορία (1189-1192) και η σημασία της για το Βυζάντιο (1/3)

- **αφορμή οργάνωσης:** η κατάλυση του βασιλείου της Ιερουσαλήμ από τον σουλτάνο Αιγύπτου και Δαμασκού Σαλαντίν (1187)
- **συμμετοχή:**
 - Ριχάρδος Α΄ Λεοντόκαρδος (Άγγλος βασιλιάς)
 - Φίλιππος Β΄ Αύγουστος (Γάλλος βασιλιάς)
 - Φρειδερίκος Α΄ Βαρβαρόσσα (Γερμανός αυτοκράτορας)
- **αποτυχημένη έκβαση της σταυροφορίας:**
 - έλλειψη ενιαίας ηγεσίας
 - απουσία κοινού στρατηγικού σχεδίου

Δ. Η τρίτη σταυροφορία (1189-1192) και η σημασία της για το Βυζάντιο (2/3)

- **οι συνέπειες της σταυροφορίας για το Βυζάντιο:**
 - εντείνεται η καχυποψία και η εχθρότητα στις σχέσεις Βυζαντίου και **Δυτικών**: επιβεβαίωση της άποψης για την *perfidia Graecorum* (δυσαρέσκεια για τη σύναψη συμμαχίας Ισαακίου Β' Αγγέλου και Σαλαντίν ενόψει της σταυροφορίας) – διατύπωση προτάσεων να καταληφθεί η Κωνσταντινούπολη
 - **οριστική απώλεια της Κύπρου** (αποσχισθείσα από το 1185 υπό τον Ισαάκιο Κομνηνό – 1191: σύγκρουση με τον Ριχάρδο. Το νησί τέθηκε (έναντι τιμήματος) υπό την εξουσία των Φράγκων Λουζινιάν (1192-1489) (α' ηγεμόνας: Guy de Lusignan, έκπτωτος βασιλέας των Ιεροσολύμων, 1187)

Δ. Η τρίτη σταυροφορία (1189-1192) και η σημασία της για το Βυζάντιο (3/3)

- επίφοβη η διέλευση του Φρειδερίκου Βαρβαρόσσα από τη βυζαντινή επικράτεια
 - ανέκαθεν συγκρουσιακές σχέσεις με τους Βυζαντινούς (λόγω της υποστήριξης του Μανουήλ Α΄ στην προσπάθεια αυτονόμησης των ιταλικών πόλεων - *Lega Lombarda*) και συμμαχικές με τους Σελτζούκους Ικονίου (από το 1173/4) – ιδεολογική ρήξη για τη χρήση του αυτοκρατορικού τίτλου – επιδείνωση σχέσεων λόγω συνθηκών Ισαακίου Β΄ Αγγέλου με τον Σαλαντίν (βλ. ενότητα 2)
 - κατάληψη Φιλιππούπολης, λεηλασία Αδριανούπολης
 - Σέρβοι και Βούλγαροι τον προσέγγισαν για συνεργασία κατά του Βυζαντίου (άκαρπες τελικά οι συνομιλίες)

III. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- A. Το Βυζάντιο και οι Νορμανδοί
- B. Το Βυζάντιο και οι πρώτες σταυροφορίες (11ος-12ος αι.)

A. Το Βυζάντιο και οι Νορμανδοί (1/2)

- Abulafia D. (έκδ.), *The Normans in Sicily and southern Italy*, London 1977.
- Bates D., *Normandy before 1066*, London 1982.
- Classen P., *La politica di Manuele Comneno tra Frederico Barbarossa e le città italiane*, στο: *Popolo e Stato in Italia nell'età di Federico Barbarossa*, Torino 1968, σ. 263-279.
- Douglas D. C., *The Norman achievement 1050-1100*, Stanford California 1969.
- Lamma P., *Comneni e Staufer. Ricerche sui rapporti fra Bisanzio e l'Occidente nel secolo XII*, τ. 1-2, Roma 1955-1957.
- Lopez R. S., *The Norman conquest of Sicily*, στο: *Crusades*, έκδ. K. M. Setton – M. W. Baldwin, τ. 1, σ. 54-67.

A. Το Βυζάντιο και οι Νορμανδοί (2/2)

- Loud G. A., Byzantine Italy and the Normans, στο: Byzantium and the West: c. 850 – c. 1200. Proceedings of the XVIIIth Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford 1984, έκδ. J. Howard-Johnston, Amsterdam 1988, σ. 215-233.
- Loud G. A., The age of Robert Guiscard: Southern Italy and the Normans, Harlow 2000.
- Matthew D., The Norman kingdom of Sicily, β' έκδ. Cambridge 1993.
- McQueen W. B., Relations between the Normans and Byzantium 1071-1112, Byzantion 56 (1986) 427-477.
- Τούντα Ε., Μεσαιωνικά κάτοπτρα εξουσίας: ιστορικοί και αφηγήματα στο Νορμανδικό Ιταλικό Νότο, Αθήνα 2012.

A. Το Βυζάντιο και οι Νορμανδοί (2/2)

- Van Houts E. M. C., Normandy and Byzantium in the eleventh century, *Byzantion* 55/2 (1985) 544-559.
- Upsher-Smith R., Nobelissimus and warleader: The opportunity and the necessity behind Robert Guiscard's Balkan expeditions, *Byzantion* 70/2 (2000) 507-526.
- Zeillinger K., Friedrich I. Barbarossa, Manuel I. Komnenos und Süditalien in der Jahren 1155/1156, *Römische Historische Mittheilungen* 27 (1985) 53-83.

B. Το Βυζάντιο και οι πρώτες σταυροφορίες (11^{ος} - 12^{ος} αι.) (1/3)

- Asbridge T., The creation of the principality of Antioch, 1098-1130, Woodbridge 2000.
- Brand Ch., Byzantium confronts the West (1180-1204), Cambridge. Mass. 1968.
- Brand Ch., The Byzantins and Saladin 1185-1192. Opponents of the Third Crusade, Speculum 37 (1962) 167-184.
- Cahen C., Orient et occident au temps des croisades, Paris 1983.
- Harris J., Byzantium and the crusades, London 2003.
- Jenkins R. J. H., The Byzantine empire on the eve of the crusades, London 1953, ανατ. 1969.
- Hendrickx B., Armenia and the crusades, Johannesburg 1987.
- Κολια-Δερμιτζάκη A., Συνάντηση Ανατολής και Δύσης στα εδάφη της αυτοκρατορίας: οι απόψεις των Βυζαντινών για τους σταυροφόρους, Αθήνα 1994.

B. Το Βυζάντιο και οι πρώτοι σταυροφόροι (11^{ος} - 12^{ος} αι.) (2/3)

- Laiou A. – Mottahedeh R. P. (έκδ.), *Crusades from the perspective of Byzantium and the Muslim world*, Washington D.C. 2001.
- *Le Concile de Clermont de 1095 et l'appel à la Croisade. Actes du colloque universitaire international de Clermont-Ferrand, 23-25 Juin 1995*, [Collection de l'École française de Rome 236] Rome 1997.
- Lilie R.-J., *Byzantium and the crusader states 1096-1204*, [Poikila Byzantina 1] München 1981 (αγγλ. μτφρ. J. C. Morris – J. Ridings, Oxford 1988, 1993).
- Lilie R.-J., *Byzanz und die Kreuzzuge*, Stuttgart 2004.
- Magdalino P., *The Byzantine background to the first Crusade*, Toronto 1996.
- Philipps, *East and West 1119-1187*, Oxford 1996.

B. Το Βυζάντιο και οι πρώτοι σταυροφόροι (11^{ος} - 12^{ος} αι.) (3/3)

- Richard J., Histoire des croisades, Paris 1996.
- Riley-Smith J., The first crusade and the idea of crusading, London 1986.
- Runciman S., Ιστορία των σταυροφοριών, τ. 1-3, Cambridge 1951-1954, ανατ. Harmondsworth 1978 (ελλ. μτφρ. Ν. Παπαρρόδου, Αθήνα 1977-1979, ανατ. 2006).
- Setton K. M. – Baldwin M. W. (έκδ.), A history of the crusades, τ. I-II, Philadelphia 1955, 1962.
- Τούντα Ε., Το δυτικό sacrum imperium και η βυζαντινή αυτοκρατορία : ιδεολογικές τριβές και αλληλεπιδράσεις στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή του 12ου αιώνα (1135-1177), Αθήνα 2008.
- Whitby M. (έκδ.), Byzantium and the crusades: The non-Greek sources, Oxford 2006.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων :

- **Εικόνα 1:** Αικ. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία*, τ. Γ' 1 1081-1204, Αθήνα 2001 (απόσπασμα από τον χάρτη στο τέλος του βιβλίου).
- **Εικόνα 2:** Χάρτης «Πρώτες σταυροφορίες και η πορεία τους στον βυζαντινό χώρο», στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Θ' (1071-1453), επιμ. έκδ. Δ. Ζακυθηνός, Αθήνα 1972, σ. 29.
- **Εικόνα 3:** Απόσπασμα από τον χάρτη «Το Βυζάντιο των Κομνηνών 1085-1180», στην *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τ. Θ' (1071-1453), επιμ. έκδ. Δ. Ζακυθηνός, Αθήνα 1972, σ. 68-69.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Χατζηαντωνίου Ελισάβετ. «Ύστερη Βυζαντινή Περίοδος (1081-1453). Οι εξωτερικοί εχθροί του Βυζαντίου (1081-1204): Το Βυζάντιο και οι Δυτικοί». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS408/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

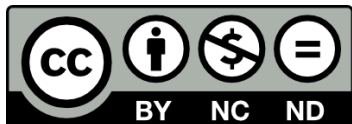
[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Ομάδα έργου
Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

I. Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

